

Судова ситема Нової Запорізької Січі

Кристина Корж

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: korzh-kristina@yandex.ru

Найпомітніший вплив на формування козацького права ранньомодерної України, безперечно, справив період існування Запорізької Січі. Правочинно-судові інституції, які витворилися та функціонували у цій «християнській козацькій республіці», не лише увібрали в себе тогочасні козацькі правові норми, а й загалом стали генетичними послідовниками звичаєво-правової культури часів Київської Русі, Галицько-Волинського, Київського та інших українських князівств.

Теоретичну основу козацького судочинства в Запорізькій Січі становили віковічні традиції та звичаї українського народу. Досить вдало цю обставину відмічав відомий дослідник запорізького козацтва Д. Яворницький: «В основі всієї козацької громади був звичай: згідно звичаю вони [козаки] не допускали в Січ жінок, згідно звичаю чинили суд і розправу, згідно звичаю ділилися на курені і паланки, згідно звичаю збиралися у відомий час на спільні ради».

На світанку українського козацтва, на етапі створення ранніх протосічей та куренів козаки, спираючись на свій попередній досвід, встановлювали певні норми суспільного співжиття, виробляли відповідний обставинам правовий світогляд, здійснювали часом відмінне в конкретних проявах, але загалом тожне в основних рисах судочинства. Це перш за все було зумовлено спільністю рис правових звичаїв на тогочасних українських землях (Волинь, Берестейщина, Київщина, Поділля, Пінщина), населення яких стало основним джерелом формування низових козацьких осередків.

Найтяжчими злочинами на Січі вважалися вбивство козаком свого товариша чи завдання йому побоїв у тверезому або нетверезому стані та крадіжки і приховування козацьких речей (за великі крадіжки причетних до цього осіб засуджували до страти).

В роки війни особливо жорстоко карали козаків, які самовільно залишали військо або ухилялися від служби.

Варто зазначити, що на Січі не існувало спеціальної посади ката. Його обов'язки стосовно злочинця, засудженого до тяжкої кари або страти, мав виконувати інший злочинець. Коли ж на час винесення вироку такого не було, засудженого тримали у в'язниці доти, доки ще хтось із січовиків не вчинить злочин.

Однією з «легких» форм покарання злодіїв вважалося приковування їх за шию залізним ланцюгом до стовпа, спеціально посеред площі, або до гармати.

За образу начальства, вбивство людини, не причетної до Запорізької громади, а також за грошовий борг козака приковували залізним ланцюгом до гармати і тримали так, аж поки хтось не візьме його на поруки або ж він сам не заплатить свій борг.

До злочинів цивільного судочинства належали також справи, які стосувалися взаємних сварок, різного роду потрав чи іншої шкоди.

У ряді випадків, насамперед за самовільне підвищення оптових і роздрібних цін на «съестные и питейные» товари порівняно з діючими на Січі тарифами, допускалося розграбування купецького майна. В останні роки існування Нової Запорізької Січі, особливо за часів імператриці Катерини II, практикувалася й нова форма покарання козаків – заслання до Сибіру. Протягом 1760–1780 років у результаті адаптації Гетьманщини, Слобідської України, Запорізької Січі до загальноросійського суспільного ладу суттєво трансформується становий статус козацтва, а разом із ним повністю змінюється козацьке право. Із цього часу і до початку ХХ століття козацьке право можна визначити як систему норм та інститутів, які окреслили правовий статус козацтва як стану особисто вільних людей, близьких за правами та обов'язками до міщан та державних селян.

Внесок Аркадія Жуковського у дослідження постаті Михайла Грушевського

Любов Корнійчук

Національний університет «Острозька академія»

E-mail: ljubakorn@ukr.net
